

השיר "אחינו הקטן" מאת נעמי שמר

על המשוררת-מלחינה

נעמי שמר נולדה בשנת 1930 בקבוצת כנרת שליד חוף האגם. היא התחנכה בקיבוץ, למדה נגינה בפסנתר, וכשבגרה עברה לתל-אביב ולמדה מוזיקה באקדמיה. בשנות החמישים חזרה לקיבוצה ועבדה עם ילדי הגן ובית הספר כמורה לריתמיקה. בתקופה זו בחייה חיברה מלים ומנגינה כמקשה אחת - את הקובץ "שירים מכנרת" הכולל שמונה שירי ילדים (רק באחד מן השירים נזקקה למלים של משורר - בשיר "שבת" מאת שמואל בס). השיר "אחינו הקטן" (או כפי שנקרא לראשונה "בקיץ") מצטיין כמו שאר שירי הקובץ בחן, רעננות, עדינות, הומור, קלילות ומקוריות.

מבנה השיר: ארבעה בתים ופזמון לאחר כל בית.
התוכן: תיאור הקיץ של ילדי קיבוץ כנרת. השיר בנוי כדו-שיח בין ילד קטן ששואל שאלות לרוב, הוא חסר סבלנות ורוצה שיגיע כבר הקיץ, שבו ניתן לעשות דברים רבים ונעימים. האחים/אחיות שלו עונים ומסבירים לו.

מבנה הטקסט: בכל אחד משלושת הבתים הראשונים שתי שאלות של האח הצעיר, להן עונים האחים בפזמון. הבית האחרון כולל תשובה מסכמת של האחים, ואחריה חוזרת שוב תשובת הפזמון.

רמת הטקסט: השיר כתוב בעברית עשירה ויפה, ודורש מעט הסברים: במלים "נרדה", "נאסופה", "נקטופה" הוסיפה נעמי שמר בסוף המילה את האות "ה", כפי שכתוב לפעמים במקרא, כנראה לצורך הזרימה של המשקל והמקצב השירי.
אופי השיר: מהיר, קליל, תנועתי, משתעשע, מעורר חיוך ושמחה. מהלך הלחן תורם לשאלות ולתשובות: השאלות מתחילות ומסתיימות בצליל גבוה וממושך; התשובות מתחילות בצליל העליון ויורדות לטוניקה.

המנעד: מדו ראשון עד סי במול ראשון - ספטימה. הטוניקה העליונה לא מופיעה בשיר.
הסולמות: מודליות מיקסולידית - מגיור אבל ללא טון מוביל. הצליל הכי גבוה בשיר הוא הספטימה סי במול, והוא מודגש על-ידי מיקומו בלחן ובטקסט: הוא מרחיב לפתע - בפתחת הפזמון - את מנעד הקוונטה שבבתים, ויוצר הרגשת סינקופה. הלחן ברובו סקונדאלי.
המקצב: בכל השאלות חוזרת אותה תבנית-מקצב (הכוללת רבעים שמיניות וחלקי שש-עשרה): היא מתחילה בצלילים ממושכים - רבעים, ונפתחת לתנועה קלילה. בהמשך (בתיבה השלישית) אותה התבנית נדחסת ומצטמצמת. בפזמון המקצב שונה - אופיו תקיף יותר, סינקופי במקצת.
הכיוונית: בשאלות - מסתלסלת. השאלה הראשונה מסתיימת בפה קדנצי; השאלה השנייה תובענית יותר, ולכן מסתיימת בסול, ב"דומיננטה". בפזמון הצליל הגבוה סי במול מודגש על-ידי מיקומו כצליל של רבע במקום הקל במשקל, וממנו הלחן יורד וכך ממחיש את המענה לשאלה.

קשיים צפויים: דיוק בשירת זוגות הצלילים בחלקי שש-עשרה על הברה אחת, כגון בשורה השנייה "הרחוק"="הרחוק", ובפזמון "כמובן"="כמוהובן".

פעילויות:

משחקי שירה המתייחסים לשאלות ולתשובות: שירת מענה בין קבוצות, ו/או שירת יחיד מול רבים.

משחקי תנועה במרחב. המקצב והאופי של השיר מזמין תנועה בדילוגים. הצליל הממושך בסיום השאלה הראשונה מסמן נקודת מנוחה, ומזמין חלוקת תפקידים לשתי שאלות ולשתי התשובות שבפזמון, כמו במשחקי השירה, והתארגנות במרחב בהתאם.